

Voorganger worden

Mijn 'affaire' met de liturgie

Pol Hendrix

LITURGIE is een begrip waarmee we het geheel aanduiden van handelingen, gebeden e.d.m. van de (katholieke) eredienst. In de liturgie ligt de klemtoon zowel op het samenkomen van de gelovigen als op het voorgaan in die samenkomst. En dat blijkt ook uit de etymologie van het woord *liturgie*. Het komt van het Griekse *leitourgía*, een publieke religieuze ceremonie, lett. een dienst aan het volk, want het is afgeleid van *leitourgós* (voorganger, iemand die werk verricht voor het volk), dat is samengesteld uit *lāós* (het gewone volk, vgl. 'leek') en *érgon* (werk). Eigenlijk gaat het dus om een openbare dienstverlening. Zo ervaar ik het ook en daarom ben ik er ook met de nodige vrijmoedigheid en toewijding in geëngageerd. Ik zeg soms: 'het is mijn job en ik doe mijn job graag', maar het is natuurlijk meer dan dat: het is een roeping en een passie. Maar je moet natuurlijk wel de ruimte krijgen (of nemen) opdat die liturgie niet verstart, maar levensecht en dynamisch blijft!

In dit artikel wil ik u rondleiden in de wereld van de liturgie, vanuit mijn persoonlijk omgaan ermee. De heilige Geest zal mij hierin zeker bijstaan, want zonder haar kan ik geen voorganger zijn.

Deel 1: Visie

De heilige Geest

Het is al in eerdere artikels gebleken dat ik er geen moeite mee heb om te getuigen van mijn geloof in de actieve aanwezigheid van Gods Geest in mijn leven. Ik mag hopen dat iedere gelovige wel eens de Geest werkzaam heeft geweten in zijn denken en handelen. Het veronderstelt natuurlijk wel een ontvankelijkheid voor een werkelijkheid die ons overstijgt en die ons tot meer in staat stelt dan wat we uit eigen kracht zouden kunnen realiseren. Het lijkt mij ongepast om als christen je eigen realisaties enkel als eigen verdienste te benoemen. Of je dat 'meer' dan aan de heilige Geest toeschrijft of er een andere naam aan geeft, is niet zo belangrijk; zolang je maar kunt erkennen dat iets of iemand je bijstaat in wat je ten goede onderneemt. Al zal wie in God gelooft toch niet anders kunnen dan hiermee naar Hem te verwijzen.

Voor mij is het voorbereiden van en het voorgaan in de liturgie alvast ondenkbaar zonder de dragende kracht van de Geest. Het is de Roeach (de levensadem van God, de geestkracht die iets in beweging zet) die het scheppingsproces op gang trekt. Het is de Geest die je op weg zendt, die je aanvuurt. Door de heilige Geest blijf ik mij verwonderen, ben ik dankbaar, voel ik levensvreugde, kan ik geloven, durf ik spreken, wil ik zwijgen ... Door Haar kan ik God de Aanwezige noemen en is het evangelie van Jezus Christus mijn leidraad. Zonder Haar ben ik niet in wording, want het leven is een wordingsproces, eindig naar aardse nor-

men, maar oneindig naar hemelse normen. Hoe kan je worden wie je bent zonder die Adem die van God komt, zonder die scheppingskracht die je op geheel eigen wijze omzet in creatieve daden, klein en groot.

Het is de Geest die mij leidt als voorganger, geen liturgische voorschriften of Romeinse canons of verouderde missalen. Momenteel vereist het voorgaan veel geestkracht want de in officiële boeken gedrukte liturgie is amper nog leesbaar. We hebben een liturgische hervorming no-

dig die ruimte biedt aan begeester(en)de voorgangers.

Het kerkgebouw

Zoals gezegd beweegt de liturgie zich rond twee brandpunten: de gemeenschap en de voorganger. Is de liturgie dan ellipsvormig? Nee, want gelukkig is de liturgie geen meetkundige figuur. Ze is ook niet driedimensionaal, maar heeft eerder vijf dimensies (zie mijn vorig artikel).

De eerste drie dimensies zijn zeker te herkennen in het ruimtelijke aspect. Liturgie gebeurt in een daarvoor bestemde ruimte, die permanent of occasioneel kan zijn. Het kerkgebouw is uiteraard de meest aangewezen ruimte om liturgie te vieren. Een kerkinterieur ademt de sfeer van de liturgie zelfs wanneer er niets gebeurt. Bij het betreden van een

We hebben een liturgische hervorming nodig die ruimte biedt aan begeesterende voorgangers.

Wij hebben nood aan nieuwe kerkgebouwen waarin gelovige kunstenaars de Boodschap op eigentijdse wijze verbeelden.

kerk hebben de meeste mensen toch dat bijzondere gevoel van sacraliteit, waardoor ze de stilte van het gebouw opnemen en de drukte van de wereld achter zich laten. Niet elk kerkgebouw zal daar in dezelfde mate in slagen bij iedere bezoeker. Ieder heeft zo zijn eigen gevoeligheid en voorkeur. Oude kerken (en dan bedoel ik kerken van vóór de Franse revolutie) spreken meer mensen aan dan moderne. Dat komt omdat men in een oude kerk meer terugvindt van het heilige.

Nochtans is het drama van deze tijd dat we zijn opgehouden met het bouwen van kerken, zeggend omdat we er te veel hebben. Eigenlijk hebben we te weinig kerken die passen in deze tijd. De meeste kerkgebouwen van na de Franse revolutie passen niet in het kerkelijke landschap van de eenentwintigste eeuw. En dan heb ik het niet enkel over de architectuur, maar ook over de tijdsgeest die zij afspiegelen. Je moet verder teruggaan in de tijd om iets van dat levende Verhaal te voelen. Kunst speelt daarin uiteraard een grote rol. In elke tijd hebben mensen hun geloof verbeeld in kerkgebouwen, in de stijl van die tijd. Wij hebben nood aan nieuwe kerkgebouwen waarin gelovige kunstenaars de Boodschap op eigentijdse wijze verbeelden. Welke kerken moet men binnen een paar honderd jaar bezoeken om iets te voelen van het geloof in deze eeuw? Het is nu al duidelijk dat de kerken van de twintigste eeuw niet representatief zijn voor het geloofs-aanvoelen van die eeuw.

Kunst

In mijn artikel 'En het geloof is beeld geworden' heb ik het al uitgebreid gehad over religieuze en kerkelijke kunst en dus kan ik er hier kort over zijn, of althans vooral mijn eigen instap belichten.

Alvorens de pijp aan Maarten te geven zou ik graag nog een aantal artistieke projecten die al een tijd op mijn 'to do list' staan, willen verwezenlijken. Bij geen ervan gaat het in eerste instantie om hun artistieke waarde, maar wel om de Boodschap die ze uitdragen. Kunst hoeft niet duur te zijn. Ik heb nog nooit een werk van mij verkocht voor zijn artistieke waarde, maar wel voor kostprijs of ik heb het in bruikleen gegeven. Het is mij immers om de verkondiging te doen en niet om 'de kunst om de kunst'.

Kunst – welke kunstvorm dan ook – is altijd de drager van een boodschap, impliciet of expliciet. Het is ook de hoogste uitdrukingsvorm van de menselijke beschaving. Meer nog: ze is een profetische stuwkracht waardoor die beschaving wordt gestimuleerd om zichzelf te verbeteren! Natuurlijk niet elk kunstwerk op elk moment, maar elke kunstenaar draagt bij aan het beschavingspeil. Waar kunstenaars door het systeem in hun vrijheid worden beperkt, moet er wel een ondergrondse beweging ontstaan die het systeem aanvecht.

Ook het christelijke gedachtegoed heeft de kunst nodig. De meeste kunstenaars die hun bijdrage willen leveren voelen zich aan hun lot overgelaten en drukken meer uit van hun onmacht dan van hun geloof. Het is dan ook niet de bedoeling dat de kunstenaar zichzelf verkondigt, maar wel iets van de christelijke boodschap. Met name als het gaat om een kunst bedoeld voor de liturgische ruimte (i.c. het kerkge-

bouw) dan draagt die kunst mee bij tot de liturgie. Zo geformuleerd denken we aan beeldende kunst, maar voor andere kunstvormen is het nog duidelijker dat zij deel uitmaken van de liturgie: muziek, dans, woordkunst, film ...

Laat mij nu beweren dat liturgie een vorm is van kunst en dat ook kunst een vorm van liturgie kan zijn. Uiteraard is liturgie zoveel meer dan kunst en uiteraard is kunst zoveel meer dan liturgie (om beide partijen te plezieren)! Maar als liturgie niets met kunst te maken had, dan zou ik er mij minder in thuis voelen. Een voorganger voor wie liturgie slechts routine is, zou ik geen voorganger willen noemen. Je kan niet voorgaan door een boek op de juiste bladzijde open te slaan en te beginnen lezen. 'Mislezen' is gelukkig een verouderde term, want ik zou het in eer en geweten niet kunnen. Gelukkig daagt de heilige Geest mij telkens weer uit om van elk liturgisch gebeuren een betekenisvolle ontmoeting te maken tussen God en mens. Want een ontmoeting is het wel en de voorganger-kunstenaar bemiddelt tussen beiden door in een voorgegeven stramien (zonder dwangmatig te worden) taal te geven aan die unieke relatie, telkens weer nieuw, maar toch herkenbaar.

Taal

Zo komen we bij dé gevoelige snaar voor elke liturgie: het taalgebruik. Velen die kritiek hebben op de taal in de liturgie doen dit vanuit rationele overwegingen. Zij willen klare taal en ik be-

Laat mij nu beweren dat liturgie een vorm is van kunst en dat ook kunst een vorm van liturgie kan zijn.

grijp hen. We willen natuurlijk graag begrijpen wat er wordt gezegd en liefst van al willen we ermee kunnen instemmen. Het is niet zo dat de woorden van de officiële gebeden onverstaaenbaar zijn, maar het is de manier waarop ze gebruikt worden en vooral de theologie die zij vertegenwoordigen die wringt met een eigentijdse geloofsbeleving.

Ik geef een voorbeeld: de eerste zin uit de prelatie door het jaar (1). “Heilige Vader, machtige eeuwige God, om recht te doen aan uw heerlijkheid, om heil en genezing te vinden, zullen wij u danken altijd en overal.” Zullen wij dat echt en om die reden? Herlees die zin en vraag je af: wat zeggen we nu eigenlijk. Als je mij vraagt: zet dat eens om in een taal die écht is, dan kom ik tot “Vader, wij danken U”. Die uit het Latijn vertaalde gebeden klinken vreemd en bevreemdend in onze oren, erg barok (of gotisch), Johanneïsch (veel verheerlijkingen), misschien wel in overeenstemming met wat de catechismus zegt, maar zeker niet waarachtig. We hebben nood aan een waarachtige liturgische taal. En daarbij kunnen die rationele critici niet helemaal gelijk krijgen, want de liturgische taal kan geen ‘doordeweekse’ taal zijn, maar wel degelijk een ‘zondagse’, verstaanbaar en toch niet banaal.

De taal van de liturgie moet mooi zijn, neigend naar het poëtische, niet zoet, maar ook niet zuur, liever gezouten dan flauw. Die taal moet natuurlijk vooral inhoud overbrengen, al is ‘overbrengen’ niet het goede woord, vermits dat eerder aan catechese

doet denken, terwijl we het hier over liturgie hebben. Het is dan ook wel zo dat wie op de taal let, zich gemakkelijk laat verleiden tot een catechetische taal.

Wat is die inhoud immers? Wiens woord spreken we? Tot wie richten we ons. Dan weer tot God (of Jezus), dan weer tot de gemeenschap. Dat kan onze manier van spreken beïnvloeden, niet noodzakelijk terecht. Alle

liturgische spreken wordt gehoord door de gemeenschap. Soms gericht tot de gemeenschap, soms uitgesproken door de gemeenschap, soms door de voorganger namens de gemeenschap. Er is geen woord in de katholieke liturgie dat niet door de gemeenschap dient te worden gehoord. Ook niet de woorden die tot God worden gericht, want God heeft onze woorden al gehoord vóór we ze hebben uitgesproken.

We vieren geen liturgie om God te paaien, maar wel om er als geloofsgemeenschap sterker door te worden. De vraag kan nooit zijn: hoe doen wij in onze liturgie God het meeste recht, want daarvoor doen we het niet. Het gegeven dát we samenkomen is op

zich wel een geloofsdaad namens de gemeenschap en alle individuen daarin. Maar we doen het niet om God stroop aan de baard te smeren, maar omdat een geloofsgemeenschap het nodig heeft om samen te komen. De vele 'gelovigen' die tegenwoordig menen dat zij dat niet nodig hebben, maken zichzelf blazen wijs! Met alle respect want ze weten niet beter, maar ze hebben ongelijk. De bewijzen zijn er ...

Het taaleigen van de liturgie zal niet worden bepaald door God, maar door mensen. Elke cultuur dient dan ook zijn eigen liturgische taal te ontwikkelen. We kunnen niet zomaar Latijnse woorden in het Nederlands omzetten. Taal is altijd veel meer dan woorden. Het staat ook voor een manier van denken, van zijn. In een multiculturele samenleving stelt ons dat wel voor een probleem, zou je kunnen denken. Gelukkig is multiculturaliteit per definitie tijdelijk. Een voorganger die uit een andere cultuur komt, dat kan wel eens aanpassingsproblemen geven. Een vreemde taal leren is al niet zo makkelijk, je ook nog de hele cultuur eigen maken en hoe die zich liturgisch vertaalt, dat is een zware opdracht! En al zeker in deze tijd die smacht om een liturgische hervorming, waarvoor de kerkleiders geen vragende partij blijken te zijn. Het zal van de basis moeten komen, maar die zijn er al jaren mee bezig en blijven tegen een plafond stoten. Maar als je niet door het plafond geraakt, dan moet je misschien maar door deuren en ramen naar buiten ...

Pijn

De polarisatie in de kerk en met name betreffende de liturgie is een pijnlijke zaak. Wanneer er geen dialoog is, geen bereidheid tot vernieuwing, dan voel ik me daar erg verdrietig om. Ieder die oprecht met liturgie begaan is betreurt het uitblijven van een liturgische hervorming. Er zijn ondertussen al heel wat goede

dingen gebeurd en nogal wat voorgangers durven verouderde voorschriften naast zich neerleggen en instaan voor een goede liturgie. Erkenning van bovenaf zullen zij echter niet ontvangen. Gelukkig is die van onderuit belangrijker.

Er is een stroming die de mensen dichter bij de liturgie wil brengen in plaats van de liturgie dichter bij de mensen. Ik ben het eens met de gedachte dat we de liturgie niet naar beneden moeten halen omdat het mensen ontbreekt aan liturgische inzichten. Maar over welke liturgie spreken we dan? Dan gaat het om een liturgie die naar vorm en inhoud achterhaald is. Dan gaat het om die liturgie waarvan zovele mensen hebben afgehaakt. Indien ik zelf geen priester zou zijn, dan zou ik wellicht ook een tijdje moeten zoeken naar een kerk waar men op een eigentijdse en verantwoorde wijze aan liturgie doet.

Het is niet elke voorganger gegeven om creatief en geïnspireerd genoeg te zijn om goede liturgie aan te bieden. Men heeft uitgewerkte vieringen nodig. We moeten ook vermijden om knippen-plakwerk te maken zonder samenhang. Werkgroepen liturgie durven zich daaraan nogal eens te bezondigen. Er zijn in elk geval te weinig goede bronnen met liturgisch materiaal en suggesties beschikbaar. Mocht de kerk een algehele hervorming op gang brengen - niet alleen voor de liturgie - dan zouden heel wat goede liturgische bronnen uit het verdomhoekje kunnen treden en

toegankelijk worden voor elke voorganger die gewetensvol wil voorgaan.

Ik vrees echter dat we nog lang op een hervorming zullen moeten wachten en dus ook op een erkenning van al het goede dat aan de basis gebeurt. Het gevaar is dat daarmee extremisme en fundamentalisme in de hand wordt gewerkt. Welk gods- en mensbeeld hanteert men in formele liturgie? Je hoort daar ook zo dikwijls 'heer, heer' zeggen, alsof we nog in feodale tijden leven. Maar wat lezen we in het evangelie? "Niet iedereen die 'heer, heer' tegen mij zegt, zal het koninkrijk van de hemel binnengaan, alleen wie handelt naar de wil van mijn hemelse Vader" (Mt 7,21). Dat laatste is natuurlijk makkelijk te misbruiken door een kerkelijke overheid die in godsnaam haar wil dicteert. Maar het eerste, daar is het mij nu vooral om te doen. Liturgie moet iets anders zijn dan veelvuldig 'heer, heer' zeggen. Er moet iets beleefd kunnen worden, iets van heiligheid en eeuwigheid, iets dat de mens optilt, zoals Jezus voortdurend deed. Liturgie is niet iets verheven maar wel iets dat mensen verheft.

Mysterie

Is het dan niet de bedoeling dat de liturgie het mysterie oproept? Over welk mysterie hebben we het dan? Ik stel vast dat mensen die het mysterie zeggen te missen in de moderne liturgie, eigenlijk het mysterieuze missen. Ze missen de Gregoriaanse gezangen en de wierookwolken die een sfeer creëren van heiligheid, die hen

De liturgische taal kan geen 'doordeweekse' taal zijn, maar wel degelijk een 'zondagse', verstaanbaar en toch niet banaal.

wegvoeren naar hemelse sferen, een vlucht uit de werkelijkheid. Wellicht ga ik nu te ver, maar ik kan mij niet van de indruk ontdoen dat men vooral een bepaalde sfeer mist zonder te beseffen dat het mysterie niet daarin te vinden is.

De sfeer van een liturgie kan heel verschillend zijn, naargelang het soort liturgie, de voorganger, de muziek, de gebruikte symboliek. Een bepaalde sfeer kan bewust worden nagestreefd of kan door een samenloop van factoren (ongewild) ontstaan. Alhoewel het niet tot de essentie van de liturgie behoort, kan ik niet ontkennen dat ik de juiste sfeer toch belangrijk vind. Wat heeft het voor zin een inhoudelijk sterke liturgie te hebben als je er niet in slaagt om de mensen in de juiste sfeer te brengen om die inhoud te kunnen opnemen? Ik wou dat ik daarvoor altijd over alle nodige middelen kon beschikken: muzikaal, visueel, ... Want je wilt toch niet slechts met woorden het Woord verkondigen en vieren?

De liturgie als sfeer keur ik af, maar de juiste liturgische sfeer juich ik toe. Natuurlijk willen we het mysterie ervaren en dat mysterie is Gods Aanwezigheid, de levende Christus en hoe wij als gemeenschap het Lichaam van Christus vormen. We moeten onszelf niet inhouden om daartoe de juiste middelen in te schakelen. Ik erger mij aan een restrictieve liturgie, waarbij men dus enkel elementen toelaat die liturgisch van aard zouden zijn. Bij voorbeeld: liturgische muziek. Sommige voorgangers staan geen andere dan strikt voor de liturgie bestemde muziek toe. Nochtans is muziek kunst en kunst is in wezen religieus. Het ligt eraan op welke wijze deze muziek wordt geïntegreerd. Er

zijn heel wat psalmen en hymnen die inhoudelijk veel minder geschikt zijn voor hedendaagse liturgische samenkomsten dan heel wat profane muziek.

En wat te denken van dans. Er bestaat wel degelijk zoiets als liturgische of sacrale dans. Stel je voor dat er standaard in alle liturgie zou gedanst worden! We zitten daar maar bewegingloos, ieder op zijn eigen kerkstoel, om enkel in beweging te komen wanneer het niet anders kan ...

Zo integreren we ook te weinig visuele stimuli. De liturgie kan nochtans verrijkt worden met

kunst en symboliek die niet perse het label 'liturgisch' draagt. Om het mysterie te kunnen ervaren is de beeldende kunst goed geplaatst vermits het zoveel lagen van betekenis bevat. Het mysterie vinden we niet aan de oppervlakte, daarvoor moeten we naar het diepe varen!

Daarmee wil ik niet beweren dat we het mysterie enkel met kunstgrepen kunnen bereiken. Goede liturgie zal wel degelijk het mysterie erfahrbaar maken, maar er zijn tegelijk ook altijd vele factoren die dat kunnen verhinderen. Er zijn geen garanties. Er zijn des te meer uitdagingen.

Het gebod

Het devies van de KoningVisser-Kringen (zie artikel) is zeker ook op de liturgie van toepassing:

Liturgie is niet iets verheven maar wel iets dat mensen verheft.

vrijmoedig en toegewijd. Vrijmoedig omdat we als voorgangers niet bekrompen en bevreesd met het liturgische mogen omgaan. Toegewijd omdat we vooral niet met foute motivaties onze opdracht mogen uitvoeren, maar wel vanuit de kracht van de heilige Geest.

In de spiritualiteit van de Koning-VisserKringen staan enkele zestallen centraal, zo ook dat van het zgn. voornaamste gebod uit het Marcusevangelie, dat ik al in eerdere artikels heb geciteerd en liefst in deze hertaling:

Gij hebbe lief
de God die is (1)
met heelheid van hart (2)
met heelheid van ziel (3)
met heelheid van verstand (4)
met heelheid van krachten (5)
en gij hebbe lief
uw medemens die is
als gij. (6)

Deze zes zijn (uiteraard ook) op de liturgie van toepassing. Met andere woorden gaat het dan om:

- (1) het existentiële
- (2) het spirituele
- (3) het emotionele
- (4) het rationele
- (5) het potentiële
- (6) het relationele.

Hieraan kunnen we elke liturgie toetsen.

(1) Het existentiële aspect van de liturgie betreft het bestaan zelf, zowel het bestaan van God, de Aanwezige, als het bestaan van de mens en hoe beiden op elkaar betrokken zijn. Beter nog: hoe ons bestaan is opgenomen in Gods bestaan en de mens niet zonder God bestaat (en omgekeerd!). Als dat aspect in de liturgie niet impliciet en expliciet aanwezig is, wat voor een liturgie zou dat dan wel zijn!

(2) Het hart is bijbels gezien de kern van de mens, zijn spirituele zijn situeert zich daar. Dat spirituele kan in vele richtingen worden ontwikkeld, maar het zal

Je wilt toch niet slechts met woorden het Woord verkondigen en vieren?

altijd ontstaan in wat een mens ter harte gaat. Liturgie dient een uiting van een gezonde spiritualiteit te zijn, een ruimte waarin die spiritualiteit kan groeien en bloeien.

(3) Ziel en hart kunnen qua betekenis nogal makkelijk worden verward en worden ook wel door elkaar gebruikt. In deze uiteenzetting is de ziel de plaats van de menselijke gevoelens. Te situeren in de buik ('buikgevoel'), het onderste punt dat je raakt bij het maken van een kruisteken. De ziel maakt de mens tot mens, onderscheiden van dieren en planten. 'Emotie' heeft etymologisch te maken met 'wat je beweegt'. Wat raakt ons, wat doet ons in beweging komen en dus ook 'wat geloven wij', al zullen we dat laatste eerder bij spiritualiteit situeren. Uiteraard maken we hier enkel een theoretisch onderscheid. Wat de liturgie betreft, zijn de emoties van groot belang, zij vormen a.h.w. de toegangsdeur tot het ervaren van Gods nabijheid in Jezus Christus en hoe we daar meer mens door worden.

(4) Onze verstandelijke vermogens kunnen we natuurlijk niet uitschakelen, ook niet tijdens de liturgie, die trouwens vooral tot onze rationaliteit doordringt. Alhoewel de drie vorige aspecten even belangrijk zijn, toch zijn wij zulke rationele wezens dat we hongeren naar bewijzen en duidelijkheid. Het gebeurt wel meer dat ons verstand zich verzet bij sommige liturgische impulsen, precies omdat de liturgie duidelijk meer dan rationeel is. Toch moet de liturgie ons verstand positief kunnen stimuleren vermits het eigene van het geloof niet altijd even rationeel lijkt. We moe-

ten dus kunnen inzien dat het wel degelijk om de zes aspecten gaat. Het verstand alleen is niet genoeg. Een mens leeft niet van brood alleen, weet je wel.

(5) Elke mens beschikt over andere potenties, andere talenten, gaven, krachten, mogelijkheden. Hiermee neemt hij zijn plaats in in de samenleving. Zijn kunnen maakt hem uniek, stelt hem in staat om zijn gedachten in daden om te zetten, om te doen wat gedaan moet worden. Elke mens voelt zich ook wel in min of meerdere mate gehandicapt, beperkt in zijn mogelijkheden. Alleen al omdat we mens zijn, zijn we beperkt. We kunnen bv. niet vliegen zoals de vogels. Toch zegt Jezus: 'Zijn jullie niet meer waard dan vogels?' (Mt 6,26). Zelfs mét onze beperkingen zijn wij in staat om evangelisch te handelen. In de liturgie worden we daartoe aangezet. Op meerdere manieren stimuleert de liturgie ons tot ethisch en gelovig handelen.

(6) Wat impliciet in de eerste vijf aspecten aanwezig is, komt in het zesde expliciet naar voor. De mens is een relationeel wezen. Hij is mens in relatie tot zijn medemens. Zonder de anderen zouden wij onszelf niet zijn. Die relatie dient, naar evangelische normen, een liefdesrelatie te zijn. Het gaat dan om meer dan een intieme relatie, het gaat om de caritas, onze deugdzaamheid en liefdadigheid. Het gaat om de liefde in de brede zin van het woord. Liefde is de kern van het geloof. Dit zestal begon er mee: gij zult God liefhebben. En dat resulteert dan in: gij zult uw naaste liefhebben. Doen we dat niet dan komen we te kort als mens.

Op meerdere manieren stimuleert de liturgie ons tot ethisch en gelovig handelen.

Deel 2: De praktijk

Het liturgisch jaar

Wie mij kent weet dat ik een hekel heb aan Nieuwjaar. Dat is nu echt eens een feest zonder betekenis. Voor mij begint het nieuwe jaar met de eerste zondag van de Advent, wat op zich geen reden tot feesten is. De Advent (met als liturgische kleur purper) is bedoeld om ons op het vieren van Kerstmis voor te bereiden. Het is een ingetogen periode van vier zondagen waarop we stappen zetten richting het feest van de Menswording. Met Kerstmis wordt het verhaal verteld over Jezus' geboorte, wat aanleiding heeft gegeven tot heel wat romantische brol die ons afleidt van de ware betekenis van het feest. Daarenboven komen we overal de kerstman tegen, een figuur ooit gelanceerd door een Coca-Cola-reclame, stel je voor. De secularisering van het kerstfeest geeft anders wel mogelijkheden om ook de christelijke dimensie een plaats te geven, vermits mensen er dan ontvankelijk voor zijn. Eigenlijk is Kerstmis een vooruitgeschoven paasfeest, maar als je dat hardop zegt, word je uitgelachen ...

In de kersttijd (wit) wordt op het feest van de Epifanie (Driekoningen) het kerstfeest nog eens overgedaan. Voor sommige oosterse christenen is dat feest belangrijker dan Kerstmis. Het verschil is dat op Kerstmis het verhaal van Lucas wordt verteld en op Driekoningen dat van Matteüs. De kersttijd eindigt met het feest van Jezus' doopsel, al wordt dat niet echt als een feest gevierd (zoals de meeste katho-

lieke feesten), buiten de liturgie bedoel ik dan.

Daarmee breekt een korte 'tijd door het jaar aan', die herkend wordt aan de groene kleur van de gewaden en paramenten. Veertig dagen voor Pasen (de zondagen worden niet geteld) is het Aswoensdag, het begin van de veertigdaagse vastentijd. Net zoals in de Advent is paars de kleur (de kerk kent maar vier kleuren - veel te weinig wat mij betreft!) alhoewel van de gelovigen vooral soberheid wordt verwacht, want ze worden aangezet tot vasten, delen en bidden. De laatste week is de Goede Week waarin Jezus' lijdensverhaal wordt beleefd, vooral op Witte Donderdag, Goede Vrijdag en Stille Zaterdag.

De paaswake op zaterdagavond is hét hoogtepunt van het liturgische jaar. Ik stel voor dat u op deze site even het paastriduum van 2019 (Witte Donder-

dag, Goede Vrijdag en paaswake) opzoekt en doorneemt, beter kan ik het niet uitleggen. De paastijd die op paasdag begint heeft als kleur wit (zoals de kersttijd) en eindigt vijftig dagen later met Pinksteren. Dan is de kleur rood (een te weinig gebruikte kleur in de liturgie = Geest en martelaarschap).

Daarna breekt dan een langere 'tijd door het jaar' aan (groen). Daarin vallen ook Allerheiligen en Allerzielen (1 en 2 november), die in de praktijk steeds meer samen worden gevierd om pragmatische redenen vooral en die ons doen gedenken allen die ons voorgingen.

De eucharistie

De eucharistie is dé liturgie bij uitstek voor zon- en feestdagen. Ik ben in het geheel geen voorstander van dagelijkse eucharistie of om de eucharistie te koppelen aan andere liturgieën of sacramenten. Zelf zou ik het niet anders willen dan dat de eucharistie wekelijks (op zondag) wordt aangeboden. Door omstandigheden kan zij wel eens vervangen worden door een zgn. woord- en communiedienst. Dit laatste is enkel een gevolg van de beperkende visie van de kerk op het ambt en blijft dan ook ter

discussie staan. Gelovigen hebben 's zondags het recht om aan een eucharistieviering deel te nemen, eerder dan dat zij ertoe verplicht dienen te worden. In de praktijk blijken steeds minder mensen zich door het recht noch de plicht uitgenodigd te voelen tot deelname!

Moslams gaan op vrijdag naar de moskee, joden gaan op zaterdag naar de synagoge en christenen gaan op zondag naar de kerk. Het lijkt voor de hand te liggen, maar vooral christenen (katholieken) blijken de behoefte niet te voelen voor zo 'n wekelijkse 'update' van hun geloof. Dat de niet-kerkgaande gelovigen in de meerderheid zijn is op zondagen heel goed te merken aan de lege stoelen. Die stoelen drukken toch wel een stempel op de sfeer van de liturgie. Het is anders eucharistie vieren in een volle kerk dan in een die driekwart leeg is. De impact van de afwezigheid kan groot zijn, maar beseffen zij dat zelf wel?

Ik vier op zondag in elk geval met de gemeenschap, zowel de aanwezigen als de afwezigen, ook al zijn die laatsten zich daarvan niet bewust. De geloofsgemeenschap is veel groter dan het aantal kerkgangers en daarom voel ik mij op die momenten ook betrokken op de afwezigen, ook al dragen ze dan niet bij in de omhaling ... Enfin, dat gemeenschap het kernwoord is als het over liturgie en met name de eucharistie gaat, wordt bevestigd in de communie (het kernmoment van de eucharistie) waarin tegen ieder wordt gezegd dat zij/hij deelheeft aan het 'lichaam van Christus'.

Opdat deze toch wel mystieke werkelijkheid zou doordringen, wordt zij voorafgegaan door een geheel van teksten, gebeden en liederen, vooral in de woorddienst. Elke eucharistie bestaat in wezen uit twee luiken: de woorddienst en de tafeldienst. De tafeldienst

is vooral een eucharistisch dankgebed (met instellingswoorden) en de communie. In de woorddienst staat de verkondiging van het evangelie centraal. Daarin neemt de homilie een belangrijke plaats in. Je kan niet zomaar bijbelteksten voorlezen en verwachten dat iedereen meteen begrijpt welke de draagwijdte daarvan kan zijn. In de homilie geeft de predikant op verstaanbare wijze duiding en perspectief aan die lezingen. In een later artikel zal ik zeker verder ingaan op de vele facetten van de predicatie.

Het tweeluik woord- en tafeldienst zou idealiter in evenwicht moeten zijn. Nochtans lijkt het in de praktijk vooral zo te zijn dat men de woorddienst als het veranderlijke luik en de tafeldienst als het onveranderlijke luik van de eucharistie ziet. Dus wordt vooral de woorddienst thematisch uitgewerkt. Het heeft met onwennigheid van onderuit te maken en tegelijk met onwrikbaarheid van bovenuit! Maar zoals al gezegd: een voorganger moet toegewijd én vrijmoedig zijn en dat houdt in dat hij er moet op toezien dat de tafeldienst niet tot een obligatoir ahangsel van de eucharistie verwordt in de ogen van een werkgroep liturgie. Zonder de tafeldienst is er gewoon geen eucharistie. Daarom moet het thema van de woorddienst ook terug te vinden zijn in de tafeldienst en dit niet slechts op marginale wijze! Wat we in de woorddienst hebben vergaard wordt in de

tafeldienst op tafel gelegd en opgenomen in het geheim van Christus' Lichaam dat we als gemeenschap uitdragen.

Vrijmoedigheid houdt ook in dat we de essentie voor ogen houden en ons niet laten verplichten tot allerlei wat zo nodig zou moeten. Wie vrijmoedig is heeft de moed en de vrijheid om te ontmoeten ... Als we enkel oog hebben voor wat de kerk ons ter zake voorschrijft dan is de liturgie al gauw niets meer dan een reeks voorschriften die men navolgt en dan wordt het inderdaad een kwestie van 'mis-lezen'. Vermits een liturgische hervorming uitblijft, zijn wij van onderuit wel verplicht om vernieuwend te zijn zodat de liturgie ook in deze tijd kwaliteitsvol en waarachtig is!

Zo is het op vele plaatsen de gewoonte om van de drie voorziene schriftlezingen er slechts twee te lezen en dit zowel om de kerk- als de voorganger niet te beladen met 'input' die niet te verwerken valt. Meestal (maar niet noodzakelijk) is het de tweede lezing die wegvalt en dit samen met de voorafgaande psalm. Omdat dit laatste wel te betreuren valt, kunnen we wel voorzien dat de/een psalm elders in de viering terugkomt. Met name in (de plaats van) het kyriale. Dit is immers een overblijfsel van een oudere liturgie dat niet aansluit bij het hedendaagse mens- en godsbeeld en waarmee we dan ook beter zuiniger omgaan. Er bestaan natuurlijk wel mooie muzikale versies van, waar je als

Wat we in de woorddienst hebben vergaard wordt in de tafeldienst op tafel gelegd en opgenomen in het geheim van Christus' Lichaam dat we als gemeenschap uitdragen.

koor kunt mee uitpakken, maar hoe dan ook hoort het niet tot de essentie van de eucharistieviering. Daarom pleit ik er ook voor om meer te investeren in een vernieuwde psalmcultuur. Daarvoor gebruikt men best eigentijdse psalm-'hertalingen'. Kyrie en/of Gloria kunnen door heel wat psalmen worden vervangen (zie mijn eigen hertalingen op deze site). Het samen (alternerend) bidden van een psalm is niets minder dan een verrijking voor onze gebedscultuur in het algemeen en voor de eucharistieviering (i.c. woorden communiedienst) in het bijzonder.

De doopselviering

Er worden in onze tijd nog veel te veel kleine kinderen gedoopt. Het is gewoon niet logisch dat mensen hun kinderen laten dopen en verder geen deelhebben aan het liturgische aanbod ter plaatse. Zij zijn er zich meestal terdege van bewust dat zij behoren tot die christenen die enkel op bijzondere momenten beroep doen op de lokale kerkgemeenschap (doopsel, huwelijk, begravenis, Kerstmis?). Zij vinden dat goed zo. Zelf ben ik daar minder gelukkig mee. Maar kan je de mensen straffen omdat zij kinderen van hun tijd zijn? Daarom heb ik ervoor gekozen om hun vraag niet in vraag te stellen, maar wel ervoor te zorgen dat ons aanbod een positief antwoord is. Zo positief mogelijk!

Wat symboliek betreft is de doopliturgie wel de rijkste van

allemaal. Zorg er dan ook voor dat die niet bedolven raakt onder een veelheid van woorden of onder een plechtig gedoe waarbij niemand zich durft te verroeren. Een doopsel is een blijde gebeurtenis en dat moet van begin tot einde voelbaar zijn. Het doopsel kent vooral ook een mooie en gevarieerde liturgie, met nogal wat participatiekansen voor de

aanwezigen. Laten we er even van begin tot einde doorwaden.

We beginnen met een kruisteken en een welkomstwoord en meteen daarna wordt gevraagd naar de naam van de dopeling. Daarover kan veel te zeggen zijn, maar soms kunnen ouders hun naamkeuze niet anders verantwoorden dan met "omdat we het een mooie naam vinden". Je kiest een naam voor je kind natuurlijk niet noodzakelijk omwille van de betekenis. Belangrijkste is de zin waarmee de voorganger het naam-moment afrondt: "Jouw naam staat getekend in de palm van Gods hand." Dit raakt trouwens meteen de spanning aan die tijdens de hele doopviering voelbaar blijft: die tussen beneden en boven. Een ontspannen sfeer kan het besef doen

Daarom heb ik ervoor gekozen om hun vraag niet in vraag te stellen, maar wel ervoor te zorgen dat ons aanbod een positief antwoord is. Zo positief mogelijk!

groeien dat dit onderscheid niet opgeklopt hoeft te worden. God is aanwezig in onze werkelijkheid en niet in de barokke aankleding van het kerkgebouw waardoor ze op dat moment omgeven zijn (althans in Sint-Fredegandus).

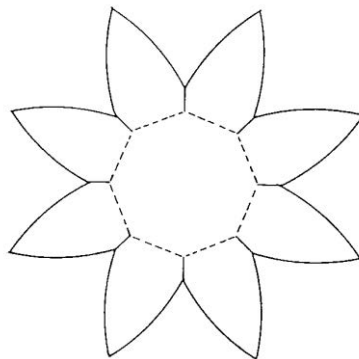
Na de naam van het kind (ik beperk mij hier tot de kinderdoop omdat die het meest courant is) volgt de naam van Jezus, met name in een stukje evangelielezing. De tophit is hier nog steeds het verhaal van de kinderen die bij Jezus worden gebracht. Het is dan ook heel toepasselijk, met zelfs een uitdrukkelijke verwijzing naar een symbool dat verderop nog volgt!

Daarna nodig ik ieder uit om recht te staan voor de geloofsbelijdenis. De dopeling die zijn geloof belijdt is bij een volwasenendoop hét kernmoment van de doopviering, maar bij kinderen, waarbij de gemeenschap het belijden overneemt, dreigt dit niet zo door te dringen. Daarom dat ik ieder laat opstaan! Daarna volgen dan de doopbeloften van ouders en peter/meter. We bieden daarvoor enkele formules aan, maar zelfgeschreven beloften komen toch het beste over, ook al durven die wel eens af te wijken van de doelstelling. Daarna nodig ik iedereen uit om een kring te vormen rond de dopeling en dit dan voor de handoplegging. Terwijl we dat doen strekken we onze handen uit over het hoofdje van de dopeling, alsof we een dak van bescherming vormen. Ondertussen bid ik dit gebed:

*God, laat dit kind opgroeien
en volop leven in deze wereld,
die soms zo hard en koud kan zijn.
Houd uw beschermende hand
over dit kind.
Maak het weerbaar
tegen alle kwaad en leugen.
Laat het ervaren
dat Gij uw hand nooit terugtrekt.
Geef dat wij allen*

*die aan deze wereld bouwen
dit kind mogen voorgaan
in alles wat goed is en waar.
Laat het opgroeien,
altijd op de goede weg,
onder de hoede van uw vaderlijke
en moederlijke hand.*

Iedereen terug gezeten, laten we de vader of de peter (iemand met wat lichaamslengte) de doopkaars aansteken aan de paaskaars om in dat licht te kunnen overgaan tot de zegening van het water. Aan de aanwezige kinderen vraag ik eerst of zij die dag al iets met water hebben gedaan en of je nog andere dingen met water kunt doen. Alzo wordt het belang van water duidelijk en ook de symboliek ervan. Soms gebruik ik het onderstaande bloempje (uit gekleurd papier geknipt en dichtgevouwen, met de naam in het midden), dat ik op het water leg en dat door de inwerking van het lauwe water langzaam open bloeit.

*God,
heel uw schepping
getuigt van uw liefde
voor al wat leeft.
Water in het bijzonder
is teken van leven,
van zuivering en vernieuwing,
vruchtbaarheid en genezing.
Bij dit water gedenken wij uw Zoon
Jezus,
die destijds afdaalde
in het water van de Jordaan
om zich te wijden aan dienstbaarheid
en bevrijding.
Door het water van de doop
wilt Gij ons
tot nieuwe mensen maken,
herboren doen worden
tot uw kinderen.
Zend dan uw Geest over ons*

*en dit kind
opdat het leeft in die Geest
die Jezus bezielde.
Zegen dan, God, dit water
met uw Geest
opdat het dit kind
tot een nieuwe mens maakt,
verbonden met U
en met heel uw kerkgemeenschap
tot in eeuwigheid.
Amen.*

Na de zegening van het water komt men rond de doopvont staan. Ik doop het kind in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest en nodig daarna ieder die wil uit om er nog een schepje bovenop te doen (zolang het kind het goed vindt ...). We gebruiken handgemaakte, gepersonaliseerde kruikjes, wat ook handig is om aan elkaar door te geven.

Na het water volgt de olie. Olie heeft de eigenschap overal in door te dringen en staat hier voor de kracht van de heilige Geest:

*N, ik leg op jou de naam van Jezus,
ik zelf je met zijn geest,
ik teken je met zijn kruis,
opdat je vervuld mag worden
van de kracht en de gezindheid
die in hem was,
opdat je later zelf
zalvend en genezend
door het leven mag gaan
en getuigen mag
van zijn blijde boodschap:
God is liefde en wij zijn geroepen
om elkaar lief te hebben.*

Tenslotte is er nog ruimte voor een extra gebed (een effeta-gebed bv = zegening van de zintuigen), een wens, een lied, ... We ronden af met een zegen en wegzending en peter/meter en ev. ouders (hangt van het register af) zetten hun handtekening in het doopregister. Het is mij altijd een grote vreugde dat ik de mensen blijgezind zie weggaan, met een goed gevoel bij wat de kerk zojuist voor hen heeft gedaan. Het is immers aan de basis dat we de kerk levend houden en haar geloofwaardigheid aansterken!

De huwelijksviering

De weinige paartjes die nog een kerkelijke inzegening van hun huwelijk wensen komen in onze kerk terecht (ik beperk me tot Sint-Fredegandus) via de website of via familiale bindingen. Hun motivatie voor een kerkelijk huwelijk ligt doorgaans in dezelfde, te verwachten lijn. Ze kunnen het ook niet helpen dat ze kinderen van hun tijd zijn en de kerk voor hen enkel voor dit soort gelegenheden van pas komt. Juist nu heeft de kerk voor de ondertrouw een nieuw en uitgebreider formulier samengesteld met heel wat potsierlijke vragen. Daar ga je dan uiteraard creatief mee om.

In principe stelt het jonge paar zelf hun huwelijksviering samen, dit met behulp van keuzeteksten die ik hen ter beschikking stel. Doorgaans maakt men daar graag mooi werk van. Heel af en toe vraagt men mij om het voor hen te doen. Ik stel hen drie modellen voor, waarvan een met eucharistie, maar die raad ik hen meteen af. Voor de eucharistie kunnen zij immers elke zondag terecht, maar ze gaan niet op het aanbod in. Waarom zouden ze dan bij hun huwelijk wél communie willen. Natuurlijk weiger ik het hen niet wanneer ze er wel voor kiezen, maar het gevaar is reëel dat ze op het moment zelf onrecht doen aan het sacrament omwille van onaangepast gedrag!

Net zoals bij het doopsel streef ik naar een ontspannen sfeer tijdens de viering. Het is tenslotte een blijde gebeurtenis. Dat neemt natuurlijk niet weg dat de inhoud en de betekenis van het sacrament tot hun recht moeten komen. Ik moet toegeven dat ik voor dat laatste meer belang hecht aan de ondertrouw dan aan de liturgie. Door het gesprek wordt het koppel zich meer bewust van de betekenis van hun keuze voor het kerkelijk huwelijk dan op de huwelijksdag zelf. Normaal gezien komen zij bij mij

Er zijn ook wel eens paartjes die heel gul met tekstmateriaal omspringen waardoor hun viering eerder een literair dan een liturgisch gebeuren wordt.

gespannen binnen en gaan ze ontspannen buiten. Dat is nu eenmaal het bevrijdende effect van een goed pastoraal gesprek. Hetzelfde gebeurt ook bij een voorbereidend gesprek voor een uitvaart. Op dat vlak zijn huwelijk en uitvaart zowat het omgekeerde van het doopsel. Daar is de liturgie veel belangrijker dan het doopgesprek. Desalniettemin is ook de huwelijksviering

zelf een bevrijdend gebeuren, vooral voor de overige aanwezigen. Alhoewel ze vertrouwen hebben in de voorganger is het paar zelf zo betrokken op de organisatie van die dag, dat ze te nerveus zijn om op dat moment veel met inhoud bezig te zijn. Emoties nemen dan de overhand.

Strikt genomen kan je de samenstelling van een liturgische viering

ring niet in handen geven van amateurs. Maar vermits zij daarvoor het nodige materiaal krijgen aangereikt en ik het resultaat van hun huisvlucht goed nakijk, is ook dit een activiteit met een catechetisch gehalte. Ze worden verplicht om stil te staan bij de inhoud van kerkelijk huwen én bij de eigenheid van de liturgie. Af en toe is er wel eens een koppel dat zich hier niet wil aan wagen en natuurlijk doe ik het dan voor hen. Meestal zijn er dan ook buitengewone redenen voor hun weigerachtigheid. We kunnen daar alleen maar begrip voor tonen. Daartegenover zijn er ook wel eens paartjes die menen dat het model van de pastoor voor verbetering vatbaar is en die dan heel gul met tekstmateriaal omspringen waardoor hun viering eerder een literair dan een liturgisch gebeuren wordt. Ik probeer hen te doen inzien dat "less is more" en met enige moeite lukt dat dan wel ... enigmatische.

De meeste paartjes laten de keuze van het evangelie aan mij over. In principe houd ik bij mijn keuze het concrete koppel voor ogen, maar in de praktijk val ik toch dikwijls terug op dezelfde teksten: de bruiloft van Kana, de onwillige genodigden, geen groter liefde, de zending twee aan twee, ... In de homilie geef ik hen op basis daarvan enkele aandachtspunten mee voor hun huwelijksband. Meestal schakel ik daarbij ook een voorwerp in dat ik hun cadeau geef en waaraan ik een symbolische betekenis hecht.

Het hoogtepunt is natuurlijk de uitwisseling van huwelijksbeloften en ringen en de kerkelijke erkenning. Sommige paren zijn daarin heel persoonlijk en verwoorden hun belofte heel uitgebreid. Anderen houden zich aan

een van de aangeboden modellen en af en toe is er ook wel eens een koppel dat niet meer wil zeggen dan 'ja, ik wil'. Belangrijkste is dat het oprecht is. Het uitwisselen van de ringen verloopt zelden vlot, maar dat mag en soms kiest men ook nog voor een huwelijkskaaars. Voor mij is dit onderdeel pas afgerond wanneer ik heb kunnen zeggen: *"Voortaan zal de kerkgemeenschap jullie beschouwen als gehuwden. Moge God jullie huwelijk bevestigen en jullie leven zegenen. En jullie allen hier aanwezig neem ik tot getuigen van deze verbintenis. Wat God heeft verbonden, dat zal de mens niet scheiden."*

Een zwak punt in de meeste huwelijksvieringen is de muziek. Als het om live-muziek gaat, geen probleem, dan is er een en al aandacht. Maar beperkt men zich tot een cd'tje, dan schakelt de verzamelde gemeenschap bij het horen van de muziek over op pauze-modus! Je kan dat voorkomen door aandacht te vragen voor de tekst van het lied, maar de meeste liederen zijn niet van dat kaliber. Je moet dus wachten tot het lied is uitgespeeld en je verder kan met de viering. Misschien zijn we dan al wel toe aan de huwelijkszegen!

Ik hecht daar veel belang aan, ook hebben de paartjes vooraf meestal niet goed begrepen wat de bedoeling is. Ik begin met ze uit te nodigen om recht te staan. Dan strek ik mijn armen voor mij uit, met mijn handpalmen naar beneden gericht (zie foto) en dan spreek ik de huwelijkszegen uit. Ik gebruik daarvoor meerdere formules, maar de klemtoon ligt steeds op Gods zegen over dit huwelijk en over de goede keuzes die zij als koppel zullen maken. Ik heb de indruk dat de combinatie van woord en gebaar

wel de juiste indruk nalaat, zowel bij het paar als bij de anderen.

Ik laat mij wel eens meer ontvallen dat ik liever in een uitvaart voorga dan in een huwelijk. Men kijkt me dan verbaasd aan en dan licht ik dit nader toe. Een goede uitvaartdienst kan een impact hebben in de rouwverwerking. Het helpt de nabestaanden om niet alleen achterom te kijken naar wat is geweest, maar ook met geloof en hoop vooruit te kijken naar hoe de overledene zal voortleven en hoe wijzelf worden uitgenodigd om haar/zijn gedachtenis levend te houden. Ons verrijzenisgeloof brengt ons nog een stap verder, al is dat een stap die ons in praktijk niet verder brengt dan het geloof in een weerzien ooit ... Het huwelijk daarentegen is een zeer kwetsbaar gegeven. Alhoewel de motivatie voor een kerkelijk huwelijk meestal vaag is, kan ze toch oprecht worden genoemd. Het lijkt bij de ondertrouw ook wel alsof de kerk de verloofden serieus onder vuur neemt. Terecht wordt hen ook een huwelijksvoorbereiding voorgesteld, alleen wordt het aanbod daarvan steeds kleiner. De meeste koppels laten zich niet overtuigen om daaraan deel te nemen. We mogen dan ook niet vergeten dat wij als kerk veel van onze geloofwaardigheid hebben verloren. Men twijfelt eraan of wij met onze officiële visie op het huwelijk en op seksualiteit wel iets zinnigs te vertellen hebben! Daardoor komt er wel wat druk op de gesprekken met de priester te liggen. Van mijn kant stel ik mij toch wel de vraag hoelang dit huwelijk zal standhouden. Ze zullen mij bij een scheiding niet komen vertellen wat hen heeft bezielde en het zal ook niet in hen opkomen om de kerk te vragen die keuze liturgisch te ondersteunen. Ik kan mij nochtans voorstellen dat ik in sommige omstandigheden daartoe wel bereid zou kunnen zijn ...!

Ze zullen mij bij een scheiding niet komen vertellen wat hen heeft bezielde ...

De uitvaartdienst

Het is onaangenaam om te moeten vaststellen dat kerkelijke uitvaarten flink in populariteit zijn gedaald de laatste jaren. Het past natuurlijk in de algemene ontkerkelijking, in de vervreemding van het christelijke gedachtegoed en godsdienstige tradities. Toch is er tegelijk een groeiende belangstelling voor het ritueel. Men zoekt alternatieven buiten de kerk en dit zolang de drempel van het kerkinstituut te hoog blijft. Ik meen dat de bal in handen is van de kerk. Wanneer gaan zij afdalen naar de mensen (zie ook mijn artikel 'Naar het dal van de mensen')? Elke voorganger in een kerkelijke uitvaartdienst moet zich bewust zijn van zijn verantwoordelijkheid, niet alleen t.a.v. de nabestaanden, maar ook van het imago van de kerk ter zake. Ik zal zelf altijd het beste van mezelf geven, zodat mensen omtrent de uitvaart een positieve kerkervaring hebben. Een uitvaart is wellicht de meest uitgelezen gelegenheid om hiervoor te zorgen.

Het bezoek aan/van de nabestaanden is heel belangrijk. Aan het einde daarvan moet men overtuigd zijn dat deze voorganger (m/v) garant staat voor een zinvolle dienst waarin alle gemaakte afspraken worden nagekomen. Dit gesprek heeft meerdere bedoelingen:

- het kennismaken;
- het beluisteren van het verhaal en alles wat daarachter schuilt;
- het geven en verwerven van informatie;
- het maken van afspraken.

De voorganger – het is wenselijk dat de voorganger zelf het bezoek doet en de dienst uitwerkt – mag zeker niet als een technicus overkomen, wel vakkundig, maar mét empathie én geloof. Dat laatste zou men misschien wel eens zo vanzelfsprekend gaan vinden dat er geen blijk van wordt gegeven in het contact met de nabestaanden. De geloofwaardigheid van de voorganger

is – zoals bij elke liturgie – noodzakelijk.

Na een begroeting begint de uitvaartdienst met het naar voor dragen van de kist of de urne. Ondertussen luisteren we naar muziek. De muziek in de uitvaart wordt meestal door de familie gekozen of er wordt toch met hun wensen rekening gehouden. Voorgangers die enkel maar liturgische muziek toestaan heb-

ben niet begrepen dat muziek kunst is en kunst in wezen religieus is. In het gesprek kan de muziekkeuze mogelijk nog beïnvloed worden, want sommige mensen kunnen ons advies wel gebruiken. Livemuziek is natuurlijk het beste, maar dat is niet haalbaar voor ieders budget. Soms is er nog een parochiekoor beschikbaar, maar het nadeel daarvan is een beperkt repertoire. Hoe dan ook is de muziek

Ik zal zelf altijd het beste van mezelf geven, zodat mensen omtrent de uitvaart een positieve kerkervaring hebben.

een voornaam onderdeel van de liturgie en mag hier niets worden geforceerd.

Na de muziek heet de voorganger de aanwezigen welkom, hij/zij zegt waarom we zijn samengekomen, over wie het gaat en wat het eigene is van een kerkelijke uitvaartdienst. Zelf zeg ik daarbij meestal het volgende:

"... Maar we zijn hier niet om te mijmeren over zijn/haar dood, maar wel om dank te zeggen voor die ... jaren van zijn/haar leven. En dan zoeken we naar de gepaste woorden maar eigenlijk zijn er geen woorden voor. We weten wel dat de dood bij het leven hoort, maar vandaag is ons gevoel sterker dan ons verstand. We zullen hier dan ook niet alleen met woorden afscheid nemen van N., maar ook met muziek, gebaren en symbolen en hopelijk vindt ieder van u in dit samenzijn een en ander waarmee u kunt instemmen. In elk geval zeg ik vanuit mijn geloof dat N. niet dood is. Want ik geloof niet in een God die de dood wil, maar in een God die ons tot leven roept. Alleen is ons besef van wat leven is beperkt. Ik geloof dat hij/zij nu leeft in een andere dimensie, dat zijn/haar leven verdergaat, maar dan op een wijze die wij nooit zullen begrijpen."

Hierna volgt normaal gezien een vergevingsmoment. Het kan gebeuren dat de familie uitdrukkelijk vraagt om dat niet te doen. Je voelt zelf aan of ze dat om goede redenen doen. Daarna volgt de lichtritus. Die kan er in bestaan dat dan de kaarsen rond de kist of urne worden aangestoken met vuur van de paaskaars. Dit gebeurt best door de naaste familie en vrienden. Af en toe wensen zij elke kaars ook een betekenis te geven. Die kan dan bij elke kaars worden voorgelezen, maar meestal gebeurt de lichtritus in stilte. Althans ik raad aan om hiervan een stiltemoment te maken! Vanuit die stilte kan vervolgens een openingsgebed door de voorganger worden gebeden.

De keuze van lezingen kan met de familie worden besproken, maar ik meen dat het uiteindelijk aan de voorganger is om een keuze te maken. De eerste lezing kan maar hoeft niet bijbels te zijn, maar is best geen 'bezinnings tekst' over afscheid nemen bv. De eerste lezing moet verhalend zijn of een boodschap overbrengen waarbij men even kan stilstaan tijdens de muziek die daarop volgt. Ik kies mijn lezingen toch altijd op basis van wat ik weet over de overledene. Zelfs al gebruik je vaak dezelfde teksten en dezelfde woorden, toch moet elke uitvaart over die ene overledene gaan en niet over doodgaan in het algemeen! Dat geldt zeker ook voor het evangelie. Je kiest het evangelie niet vanuit de vraag 'wat past er bij een uitvaart', maar wel vanuit 'wat past er bij deze mens' en dan gaat het dus niet over dood, maar over leven!

De homilie moet wel degelijk een homilie zijn en geen ophemeling van de overledene (hij zal zonder onze hulp ook wel in de hemel geraken!). In de homilie probeer je duiding te geven bij de lezingen, zo dat mensen er iets aan kunnen hebben. Op het einde kan je dan wel naar de overledene verwijzen, vermits je toch het evangelie hebt gekozen in het licht van wie hij was of wat hij deed ...

De voorbede (gebedsintenties) sluit mooi aan bij de homilie. Daarin bidden we voor de overledene, andere gestorvenen, zieken, verplegend personeel, onszelf ... Die intenties kunnen uit een eigen collectie komen of door de familie worden aangebracht.

Vervolgens gaan we over tot de zogenoemde offergang. Het woord verwijst nog naar de eucharistie, ook al vormt die tegenwoordig standaard geen deel meer van de uitvaartliturgie. Wellicht de beste liturgische vernieuwing van de laatste jaren

(wellicht de enige ...). Ik hou er wel aan om het woord toch te blijven gebruiken en dit omwille van het gebruik om mensen de kans te geven om hun hand te leggen op een voorgehouden kruisbeeldje, een gebaar van vertrouwen in leven na de dood. Ik zeg vooraf wel dat zij dat niet móeten doen indien zij dat niet wensen! Ik vind het goed dat deze offergang de nodige tijd in beslag neemt, met aangepaste muziek erbij.

Daarna is er gelegenheid voor persoonlijke afscheidswaarden of bezinningsteksten. Die persoonlijke woordjes roepen meestal het verleden op, goede herinneringen en gevoelens en drukken dan ook dankbaarheid uit. Dat laatste benadruk ik ook al in mijn inleiding omdat het toch het gevoel is dat hier meest op zijn plaats is, ook al zijn er vaak heel andere gevoelens in het spel. Nu kunnen die dankwoordjes wel eens lang uitlopen, zelfs al maak je vooraf goede afspraken. Sommige mensen menen ook het volste recht te hebben om langdradig te zijn. We leggen ons er maar best bij neer ... dat doet de overledene ook ...

Na mogelijk nog wat muziek, eindigt de dienst met de afscheidsgelieden of de absoute, best in de nabijheid van de kist of de urne. Hier komt ook wijwater aan te pas en daar waar men er aan houdt ook wierook. Zelf meen ik dat de overledene in het voorgaande onderdeel al voldoende bewierookt werd!

Terwijl ik bij de intrede de stoet afsluit, ga ik bij het naar buiten gaan de stoet voor. Ik begroet voor het laatst het stoffelijk overschot en de familie houdt er dikwijls aan om mij te bedanken. Het is fijn om te weten dat zij tevreden zijn en enkel positieve gevoelens bij dit gebeuren koesteren.

Een goede liturgie heeft een goed evenwicht, een vloeiende ritmiek, zowel vormelijk als inhoudelijk.

Extratatjes in de zondagsviering

Je zou het tegenwoordig niet altijd en overal nog zeggen, maar de zondagsviering is de viering van de gemeenschap. Dat maakt ze uitstekend geschikt om allerlei zaken die de gemeenschap raken erin aan bod te laten komen. Bv. een jubileum van een echtpaar of van een lokale organisatie, een bijzonder evenement, een aanstelling van een nieuwe predikant (m/v), een zending van een bedevaarder, een doopsel, een eerste communie, een benefiet- of andere actie voor het goede doel, een gedachtenis van een (lokale) historische gebeurtenis, een ziekenzalving, de naamdag van de patroonheilige, een Christus-Koningviering met de Chiro, een themaviering in het kader van de catechese, ... En natuurlijk hebben we ook aandacht voor de campagnes van Welzijnszorg en Broederlijk Delen, voor Missiezondag, Roepingendag e.d.m. die meestal ook een bijzonder omhaling inhouden.

Dergelijke extratatjes, wanneer goed aangebracht, versterken het gemeenschapsgevoel en zorgen daarenboven voor afwisseling. Wat soms wel kan gebeuren is dat ze de viering doen uitlopen. Dat komt dan omdat men niet durft schrappen en toch zoveel wil verwoorden. De liturgie wordt niet beter door er meer in te stoppen, integendeel, ze raakt verstopt! Een goede liturgie heeft een goed evenwicht, een vloeiende ritmiek, zowel vormelijk als inhoudelijk. Dat houdt in dat je met zorg overweegt wat de essentie is en wat een logische orde van dienst is, uiteraard uitgaande van die van de eucharis-

tieviering (i.c. woord- en communiedienst). Belangrijk is dat de gemeenschap zich betrokken weet wij het gevierde en de verheffing voelt die ervan uitgaat.

Neem nu een **doopsel**. Bij de meeste doopsels wordt de gemeenschap gemist, waardoor het doopsel een intiem gebeuren wordt, wat sommige families misschien wel liefst hebben, maar wat eigenlijk niet de bedoeling is, vermits we vierden hoe iemand in de geloofsgemeenschap wordt opgenomen. Dan is het toch ideaal om dit IN de zondagsviering te plaatsen en daarmee ook weer energiekosten uit te sparen.

De voorganger kan op het einde van zijn inleiding de familie van de dopeling welkom heten en de naam van de dopeling laten klinken, gevolgd door het kruisje en de beloften van ouders, peter en meter. Daarna volgt, in de plaats van het kyrie, de handoplegging, waarbij de hele gemeenschap wordt betrokken.

Na de homilie wordt de doopkaars aangestoken en belijden we samen ons geloof. Dan volgt het dopen met water en zalven met olie. In de voorbede wordt natuurlijk ook voor het [kind] en zijn ouders gebeden en in de zegen aan het einde wordt ook de dopeling betrokken. Na de viering wordt het doopregister ondertekend.

Omwille van de extra elementen uit de doopliturgie kan men best het hele kyriale weglaten.

Toekomst

Ik weet niet wat de toekomst zal brengen. Ik hoop op een heropleving, maar ik zie daar nog geen

voortekenen van. Voorlopig neemt het aantal kerkgangers nog steeds af. En jonge mensen die beroep doen op de kerk voor een doopsel, een huwelijk en (steeds minder) een begrafenis, zeggen zelf dat zij het 'normaal' vinden dat zij enkel bij deze gelegenheden nog in de kerk komen. Toch zijn er bij hen, zoals ik al zei, sporen te ontdekken van een vernieuwde interesse in het ritueel. In allerlei statistieken over onze samenleving ontwaar ik tekenen die wijzen op een spirituele armoede en vraag ik mij af hoe het eeuwenoude aanbod van de kerk nog aantrekkelijk kan zijn. Zoals ik in het eerste deel al overvloedig verkondigde: we hebben een hervorming, een vernieuwing nodig. Zolang er daartoe geen bereidheid ontstaat, spreekt men enkel traditionalisten aan. De kerk is nochtans meer dan de conservatieve club waarvoor ze in de media wordt genomen. Het spanningsveld tussen Jezus en de hogepriesters is tegenwoordig voelbaar wanneer binnenkerkelijke thema's, zoals liturgie, besproken worden. Maar misschien moet de liturgie meer naar buiten komen om terug geloofwaardig te worden. Het kerkelijke keurslijf moet misschien worden afgelegd, zodat de liturgie zich 'buiten de muren' kan ontwikkelen en het Woord opnieuw mens kan worden ...

Deurne, oktober 2019

Alle foto's zijn genomen in de Sint-Fredaganduskerk, Deurne.

